

ГРАНИЦЕ ЖЕЉЕНОГ И ОГРАНИЧЕЊА СТВАРНОСТИ

(Војин С. Дабић, *Мала Влашка (Parva Walachia)*).*Прилої исијорији српскої народа у Славонији од XVI до XVIII века*,
Нови Сад: Матица српска, 2020., 236 страна)

Више од тридесет година припреман пројекат друштвене, политичке и економске историје, као и историјске географије „стarih граница“, професор Војин Дабић није успео да спроведе. Према плану који је себи поставио, професор Дабић је студиозно радио на трокњижју о војној граници у Хрватској и Славонији у раном новом веку. Прва два дела изашла су у целини (*Банска крајина (1688-1751)*, *Прилої исијорији српскої и хрватскої народа и крајинскої уређења у Банији*, Историјски институт САНУ - „Просвјета“, Београд - Загреб 1984; *Војна крајина. Карловачки генералитет (1530-1746)*, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд 2000.), док је трећи део, који је требало да буде посвећен Вараждинском генералитету, изашао као издање (недовршеног) приређеног рукописа, под насловом *Мала Влашка (Parva Walachia)*. *Прилої исијорији српскої народа у Славонији од XVI до XVIII века*, у издању Матице српске. Иако недовршен, „трећи том“ доследно следи структуру претходна два.

Књига *Мала Влашка* је подељена на четири поглавља (*Турско крајинскоје у Славонији*, стр. 17-74 - са шест потпоглавља; *Бечки рай (1683-1699)*. *Освајање и укључивање Турске Славоније у сасјав Хабзбуршке Монархије*, стр. 75-117 - са четири потпоглавља; *Слободни и зависни сељаци*, стр. 118-162 - са четири потпоглавља; и *Порески систем и ајрарни односи*, стр. 163-195 - са четири потпоглавља), а опремљена је и предговором приређивача, прилозима и регистрима (*личности* - мр Наташа Т. Петровић, *географских назива* - Владимир М. Николић). Испред регистара је и систематизовани списак извора и литературе, а на сáмом крају и кратка биографија аутора.

Трећа књига из трокњижја првобитно је замишљена као књига о Вараждинском генералитету, али је услед објективних околности, план измењен и проширен на писање историје *Мале Влашке*. Четири од претпостављених пет или шест поглавља (судећи према структури претходећих књига), је професор Дабић у потпуности завршио. Изостајање поглавља о црквеним приликама и трговини даје просто ра за претпоставку да је аутор настојао да их посебно обради, нарочито ако се у обзир узму чињенице да питања Марчанске уније, обнове епархије Лепавинско-северинске и промена верске структуре у току и након Великог бечког рата (1683-1699), свакако заслужују посебну пажњу. Упадљив недостатак Увода и Закључка,

на својствен начин може сведочити и о методолошком приступу професора Дабића - да се Увод и Закључак пишу на крају, када је главни текст завршен и када је могуће у потпуности уредити критички апарат.

Иако недовршена, услед смрти проф. Војина Дабића, *Мала Влашка* је најобухватнија и најисцрпнија књига о историји српског народа у Славонији у рановременом периоду. Штавише, ово је (до времена када је објављен - 2020. године), једини историографски рад овог обима који се бави питањима уређења простора и уклапања српске заједнице у административно-економски и судски систем Хабзбуршке Монархије, као и питањима историјске географије овога простора у периоду XVI-XVIII века. Изучавање ове тематике указује на токове развоја хабзбуршке унутрашње и спољне политике и чини јаснијима касније познате епизоде историје XVIII века. Кроз структуралну анализу микроцелина, проф. Дабић је објаснио узроке формирања, напредовања и слабљења Мале Влашке. У коначном исходу, *Мала Влашка* сачињава синтезу, која својим квалитетом претендује дуго да служи као узор у српској историографији.

У првом поглављу су наглашене структуралне одлике српских сеоба, које су дефинисане као кључно обележје историје српског народа у новом веку, али и препознате као једна од мера популационе политике држава под чијом се влашћу српски народ налазио у овом периоду. Сеобе су утицале на преобликовање српског етничког простора, који је током раног новог века обележен значајним проширењем, али и значајном дисперзијом становништва. Усклађивање два принципа - територијалног (стратешког) и етничког, било је једно од основних обележја историје српског народа у време обновљене државности. Стога би на овом месту било добро нагласити да феномен сеоба заслужује даља систематична и темељна истраживања. У области демографских истраживања, најзначајнији допринос ове синтезе јесте разматрање питања досељавања хришћанског становништва из Босанског пашалука, поготову јасно одређење насеља, која су сачињавала Малу Влашку у време њеног формирања, развоја и хабзбуршког освајања читаве Славоније.

У истраживању историјске географије, најзначајнији допринос представља ближе одређење западних османских и источних хабзбуршких граница, као и дефинисање опсега „ничје земље“, њеног формалног статуса до хабзбуршког освајања и њеног интегрисања у хабзбуршки државни поредак. Запажене су и анализирани околности економске и демографске заосталости војних, коморских области и властелинстава у Славонији, које су овде објашњене као историјски тренд. Дуготрајан процес опадања, започео најкасније у Дугом рату (1593-1606). Хабзбуршка власт је, са више или мање успеха настојала да ублажи и успори. Дакле, на овом месту се јасно износи да је ратно пустошење Славоније у ратним годинама 1684-1688 у великој мери допринело, али да свакако није проузроковало демографско и привредно опадање Славоније. Тежиште другог поглавља стављено је на издвајање новоосвојених области и прикључење „старим границама“ представљало је нужан, али и неради потез хабзбуршких власти, како је образложено у трећем поглављу, посвећеном друштвеним односима у Славонији након хабзбуршког освајања. Оснивање нових граница у пуној надлежности Беча и без задржавања „сувишних“ крајинских права, било је водећи интерес бечког двора.

Последње поглавље, поред разматрања о прошлости Вараждинског генералитета и досељавања хришћанског становништва, представља највећи научни допринос ове књиге. Закључци до којих је у овом поглављу аутор дошао, не би се смели избегавати у каснијим историографским подухватима. Кроз низ нових података о карактеру и основама друштвене кризе XVIII века, могу се јасније сагледати и њене последице, у науци добро познате сељачке буне и немири на овом простору, које су листом садржале економски чинилац као основни. Неодговарајући порески систем који је успостављен 1702-1706 године, је тек ублажен урбаријалном регулацијом 1737. и 1756. године, и регулацијом Војне границе 1737. и 1745-1749 године, а потпуно превазиђен тек у XIX веку, увођењем јединственог државног фискалног система.

Војин Дабић је припадао групи истраживача раног, новог века, која је у другој половини XX века свој научни рад заснивала на истраживању друштвене историје на прворазредним изворима и тежњи за синтезом. Поље истраживања на којем се највише задржао и највише допринео јесте колико у основи било познато, толико и у структури и детаљима неистражено. Фундаментална истраживања Војина Дабића су у ствари показала да се у истраживању овог, још увек недовољно истраженог периода историје српског народа, у обзир морају узимати сви чиниоци који су на њу утицали: османски, аустријски (државни и провинцијски), аутономни српски и заостали угарски, а при истраживању историје властелинстава и утицаји матичних законских и обичајних прописа земље порекла властелина.

*Алекса М. ПОПОВИЋ**

* Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Департман за историју; истраживач-приправник, aleksa.popovic@filfak.ni.ac.rs

